

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLV. évf.

Januarius—Februarius.

1-ső füzet.

Unitarius egyházi törvények a papválasztásról.

A magyarországi unitarius egyház törvényhozó testülete az egyházi főtanács volt a multban is és az jelenleg is. (206. §.) Az egyházi törvények végrehajtása körében szükséges rendeletek, útasítások kibocsátása a végrehajtó hatalommal fölrüházott E. K. Tanács hatáskörébe tartozik. Sőt az egyházi törvények 229. §. 1. pontja értelmében „a mennyiben a zsinati és főtanácsai határozatok végrehajtásánál az alkalmazás körülményei változtatást igényelnének, joga van az E. K. Tanácsnak ezt a következő főtanácsig tartó érvényességgel kivételesen és saját felelősségére megtenni“.

Ez tulajdonkép időleges törvényhozási jogkör.

A törvények életbelépése tekintetében egyházi törvényeink általános érvényü, határozott rendelkezést nem tartalmaznak. A kihirdetés tekintetében a régi gyakorlatot tartotta fenn az új szervezeti törvény, a mely „a püspök, E. K. T. és főtanácsok rendeleteinek és az egyházi törvényeknek kihirdetését“ az egyházköri közgyűlés tárgyai közzé veszi föl (146. §.). Az egyházi törvények kötelező erejének kezdeti időpontja e szerint határozatlan, ha csak az életbeléptetés napja külön megjelölve nincs.

Az unitarius egyházban a törvények megismerésére minden érdeklődőnek bő alkalma volt a multban, mert a Kolozsvárt évenként tartott téli és a szintén évenként más és más helyen tartott nyári főtanácsok a legnagyobb nyilvánosság mellett folytak le és a törvények a köri gyűléseken is kihirdették.

Jelenleg a helyzet még kedvezőbb, mert — 1900-tól kezdődően — az egyházi főtanácsok jegyzőkönyvei kinyomattatnak és az egyházközségnek, egyházköröknek és egyházi tanácsosoknak megküldetnek.¹

¹ Az országos törvények a multban királyi jóváhagyás után az országgyűlésen és a vármegyei közgyűléseken hirdették ki és az országgyűlésre személyesen meghívottaknak is megküldettek.

Az egyház törvényeinek minél részletesebb és szélesebb körben való megismerése evidens közérdek is, minthogy az egyház ügyei iránt való érdeklődést nagyban fokozza. Már pedig saját tapasztalatomból állithatom — a mint az evangélikus egyházra nézve Mikler is észlelte¹ — hogy közkézen forgó unitarius egyházi jogi munka hiányában és mert az unitarius egyházi jogot alkotó jogszabályok szétszórta fordulnak elő, még az egyház igazgatásában tevékenykedők is néha egyes kérdés megvilágításánál a legnagyobb nehézségekkel küzdenek.

Ezért az E. K. Tanács jó és hasznos szolgálatot teljesít az által, hogy a 190/909. E. K. T. szám alatt az egyházi törvények csoportonként való átvizsgálására és a szükséges tervezetek elkészítésére több bizottságot küldött ki.

A magam részéről, a menyinyiben élethivatásom megengedi — egyházam iránt tartozó köteleességből oda fogok törekedni, hogy egyházi jogunkat a nagy nyilvánosság előtt megismerthessem és az egyes kérdéseket az állami és más egyházi törvényekkel összehasonlítva s jogtörténeti alapon tárgyalva megvilágítsam, hogy a mult emlékeinek tiszteletét fokozzam és erősítssem s a jövőbe vetett reményt és bizalmat ezzel is növeljem.

*

Társadalmi életünknek nyitott szemmel való figyelése mindenkit meggyőzhet arról, hogy korunkat valami sajátos, ideges nyugtalanság uralja. A merre tekintünk, mindenütt azt látjuk, hogy a szellemi és fizikai erő kifejtés megnövekedett s néhol az expansiv erők az eddigi kereteket is recsegtetik, roppogtatják.

Jelenleg az 1881. LXVI. t.-cz. rendelkezésénél fogva jogérvényesen az „Országos Törvénytár“-ban tételnek közzé és ha a törvény másként nem intézkedik, a kihirdetéstől számítva 15 nap múlva lép hatályba.

Az uzsoráról és káros hitelügyletről szóló 1883: XXV. t.-cz. 26. §-a azonban akként rendelkezik, hogy a koremai hitelről rendelkező fejezet szövege *minden községben* évenként szokott módon kihirdetendő és minden italmérési helyiségben a vendégek által könnyen látható helyen magyarul s az illető község jegyzőkönyvi nyelvén kifüggesztendő és olvasható állapotban tartandó⁴.

Szóval a koremai hitel meggátlását a törvényhozó akként kívánja hatékonyan elérni, hogy a vonatkozó törvényt minden évben nyilvánosan kihirdetteti.

¹ Mikler Károly: Magyar evangélikus egyházi jog.

A jelen kor socialis szelleme a munkásosztály legalsóbb rétegeit is megérintvén, az egyének és államok egész gazdasági életét befolyásoló munkásmozgalmak többé már el nem nyomható arányokban igazolják azt a föltevést, hogy az emberiség előre meg nem határozható irányban egy nagyobb lépés megtevése előtt áll. A tudományos kutatás újabb és újabb sikerei az emberi művelődés lépesőjén mind magasabbra és magasabbra ragadják az egyeseket s bár az emberi tudás határai nem végtelenek, még távolról sem sejthetjük ama perspectivát, a mely a jövő kódéből kibontakozhatik, mert „soha egyetlen kor sem érte meg úgy, mint a mienk, az élet minden formáinak ily teljes megbolygatását. Minden meg van ingatva: gazdaság, tudomány, művészet, erkölcs, vallás; minden fogalom oly forrongásban van, hogy utoljára azt kell hinnünk, hogy egyáltalában nincsen is már többé semmi megingathatatlanság.”¹

A hit világában, a szabad kutatás elvénel fogva, a tudományosan igazolt fölfogások jutnak előtérbe és így unitarius hitvallásunk szabad szelleme mind jobban és jobban terjed. De valójában egyházunk kicsiny területen, csekély számban törtet a tömegküzdelemben kitüzött ezélja felé.

Nagyobb erő kifejtésre azonban számszerűleg nagyon kevesen vagyunk, úgy, hogy fenmaradásunk és fejlődésünk föltételei között föltétlenül helyet kell találjon minden viszonylatban a jobb, okosabb, bölesebb belátás, mert hiszen az irányításra mindig a szellemi felsőbbbséggel bírók voltak hivatva. Egyházunk 400-dos multja igazolja jelmondatunk aranyigazságát: Legyünk okosak, mint a kígyó és szelidek, mint a galamb.

Egyháztörténetünk végiglapozása is erről győzhet meg és a mult szellemét megrögzítő és megőrző egyházi törvényeink is erről tanuskodnak. Az évszázados küzdelmek alatt egyházunk böles vezetői mindig megértették koruk szellemét és erőnk gyöngeségének tudatában sohasem éltek vissza a szerencse kedvezésével, hanem hitvallásunk biztosítására igyekeztek megtalálni azt a helyes középútat, a melyen a máig eljuthattunk.

Ezért van az, hogy egyházi törvényeink ha nem is állottak mindig összhangban ama kor szellemével, a melyben még érvényben állottak, de sohasem voltak a lehető haladás aka-

¹ *Sombart W.*: A socialismus és a socialis mozgalom. 1908.

dályai. A bennük rejlő szellem a vezetőknek mindig biztos iránytű volt az egyházi élet hajójának irányításában. A mult hagyományaihoz való ragaszkodás a gyors újítások idején sokszor bizonyult czélszerűnek. A törvényalkalmazásnál a bevitt szellem a fontos és döntő.

Számos példára hivatkozhatnám úgy az egyházjog, mint a polgárjog köréből, de legyen szabad ezúttal csak arra utalnoim, hogy a lobbanékony kedélyü francia nép változások után sovárgó szellemével teljesen meg tudott nyugodni abban, hogy a XVIII. század végén szerkesztett és 1803. III./15.-én kihirdetett code civil rendelkezései nyerjenek alkalmazást ma a XX. században is.

A törvényalkotta régi keretbe azonban a francia bíróság a XX. század szellemét helyezi el. A mi kicsiny egyházunk régi, egyszerű törvényeink keretébe miért ne lehetne a XX. század szellemét bevinni, de mértékkal!? Nem azt akarom ezzel jelezni, hogy ne igyekezzünk a korról haladni és ezzel haladva korszerűt alkotni ott és akkor, a mikor kell, de szent meggyőződéssel hirdetem, hogy a kedélyvilág irányítására hivatott egyház szerkezetében újításokat csak akkor szabad és kell behozni, ha annak szüksége elodázhatatlan. Ez a szükség azonban annál később következik be, minél teljesebb mértékben tud a törvény alkalmazására hivatott hatóság a kor kívánalmainak megfelelő szellemet a törvény rideg szavaiba belevinni.

Ezeknek az eszméknek a hatása alatt fogtam hozzá a közvélemény által az utóbbi időben fölszínre dobott ama kérdés tanulmányozásához, hogy papválasztási törvényünk megfelelő-e a kor kívánalmainak?

A mult iránt érzett tisztelettel s a jelen fölvilágosodott szellemétől áthatva forgattam a poros foliansokat és a mult fakult betük által megőrzött emlékeit megilletődve olvasgattam. A máról azonban csak úgy alkothat mindenki helyes fogalmat, ha a multat is ismeri, mert minden egyes előtérbe tolt kérdéssel csak úgy leszünk teljesen tisztában, ha az egyik híres német történész rendszerét követve azt is vizsgáljuk: hogyan is volt régen? E szerint vissza kell menjünk a mult ama forrásaira, a melyeknek ma birtokában vagyunk. E helyen egymáshoz sorakoztatom amaz alapköveket, a melyeken jelenlegi papválasztási törvényünk nyugszik.

És ebben egyedüli kalauzunk érdemeinek kiválóságán fölül egyedüli egyházjogirónk: bölöni Mikó Lőrincz, a ki az unitarius egyházjog tekintetében époly alapvető munkálkodást végzett, mint Uzoni-Fosztó István az egyháztörténet megírásával.¹

Kiváló egyházjogirónk emléke iránt táplált tisztelem arra kötelezne, hogy az alkalmat megragadva, egyházi levéltárunkban kéziratban őrzött munkájából a vonatkozó részt itt teljesen hű szövegben közöljem, de ezúttal a belső emberek választására vonatkozó törvényeket eredeti szövegükben kívánom megismertetni, hogy jövőben alapul szolgálhassanak kritikai tanulmányokra és más irányu munkálkodásokra.²

Mikó Lőrincz kiváló egyházjogirónk 1862. évben a belső emberek tétele tekintetében 3 korszakot különböztetett meg: a marasztalás, rendelés és választás korszakát.

¹ Mindkét író munkája elsőrendű forrásmunkát képez s csak sajnálhatjuk, hogy ezek a munkák máig sem jelentek meg nyomtatásban, mert ez a külvilággal szemben nagy irodalomtörténeti veszteség.

² *Mikó Lőrincz* munkájának czimlapján ez áll:

„Az erdélyi unitarius vallásközönség igazgatási Rendszere. Irta: bölöni Mikó Lőrincz tanár. (Sajátkezüleg irt eredeti szöveg.) Kolozsvárt, 1862.” (NB. E munka alapját a Mikó által összeszedett egyházi törvények [Canonok] képezik.)

A következő lapon pedig ez olvasható:

„A n. Mikó Lőrincz kéziratban hátrahagyott műveit s jelesen az egyházjogot oly feltétellel ajándékozták az unitarius vallásközönségnek az író gyermekei, hogy ezek tartassanak a status levéltárában s ha nyomtatásban ezek, vagy ezek alapján és ezek felhasználásával irt egyházjog kiadatnak, a tiszta jövedelem adassék a tanári nyugdíjalapnak, melynek megkezdéséül, mint legelső kezdeményezők 40 frtot o. é. be is adnak.

Kolozsvárt, 1874 június 1.-én. Mikó Miklós kir. törv. bíró, Mikó Imre kir. törv. jegyző, Mikó Klára Benczédi Gergelyné.

Lásd: 114/874. közig. sz.; 152/874. p. ü. sz.“

Mikónak még két (2) művét ismerjük: 1. A házasságról az erdélyi unitariusok értelme szerint és a Perlekedés rendje a válóperekben. Kolozsvár, 1862. 2. Ezt megelőzően lefordította volt Szentábrahámi Mihály latin nyelven irt munkáját: Rövid útmutatás az Egyházi Törvényszék előtti Perfolyamról (1861).

E két mű az egyházi bírászkodás megszűnése folytán gyakorlati értékkel nem bír.

(Mikó Egyházjogtanának a kiadására s illetve újradolgozására a kellő intézkedést a Képv. Tanács megtette, de az illető arra hivatott író időközben elhalálozott.

Szerk.)

- Időben kifejezve: a) 1568—1778. (marasztalás);
 b) 1778—1840. (rendelés) és
 c) 1840— (választás).

A 114. §-ban „Választási legújabb törvény“ felirat alatt a H.-Almásón 1845-ben hozott választási törvényt ismertette. Azóta 1889-ben újabb törvényt alkotott a Főtanács s így ennek figyelembevételével kell a fennállott választási rendszerek korszakait beállítanunk. Véleményem szerint azonban a bölöni zsinaton 1840-ben alkotott választási törvény egy egészen eredeti rendszert volt hivatva életbeléptetni s ha rövid ideig állott is fenn: azt külön korszaknak tartom. Erre való tekintettel én ma időbelileg is meghatározva négy korszakot találok megállapítandónak:

I. Korszak: az unitarius egyház kialakulásától 1778-ig. (Marasztalás.)

II. Korszak: 1778—1840. (Rendelés.)

III. Korszak: 1840—1845. (Pályázattal összekötött választáson alapuló rendelés.)

IV. Korszak: 1845— a jelen korig. (Választással összekötött rendelés.)

A belső emberek tételére vonatkozó egyházi törvényeinket e négy korszak szerint csoportosítva kívánom az alábbiakban ismertetni.

I.

A marasztalás korszaka.

(1568—1778.)

Dávid Ferencztől — Koncz Boldizsárig.

A reformatio a lelkiismeret-szabadság forradalma volt. A protestáns egyházak kialakulása a szabaddá lett szellem evolúciójának tekintendő. A fejlődés azonban nem előre meghatározott keretekbe ment végbe, hanem a külső körülmények voltak a lehetőség határai. Az unitarius egyház megalapítása oly tág keretnek látszik ma is, hogy négy évszáz haladása és tudományos fejlődése sem tette szükségessé a keretek tágítását. Elég szabad tér volt tehát az egyház beléletének alakulására évszázadokon át. A szabad szellem képviselői azonban sok mindenben

a nép-lélek kívánságának a kielégítését helyezték előtérbe és nem egy intézményt fogadtak el és tartottak meg a multból, csakhogy az egy igaz Isten magasztos eszméjét megmenthessék.

Papválasztásunk is az akkori kívánalmaknak megfelelően alakult. A lelki-élet élése abban az időben korszellem volt, mint ma a gazdasági élettel kapcsolatos socialismus. A tömeg volt az új és vezére csak az lehetett, a ki a tömegnek irányt szabni tudott.

Az egyház emberei tehát nagy lelki felsőbbiséggel kellett viseljék azt a sorsot, a mely a többségnek valóságos vándor-apostoloskodás volt. Az unitarius hit apostolai sem voltak kivételek. Erre mutat a „marasztalás“ rendszere. Maradhattak, ha marasztották és mehettek, ha menni akartak. És ez a papra, esperesre és püspökre egyaránt érvényes szabály volt.

Mikó L. így jellemzi: „Valamint a püspöknek és espereseknek évenként bucsuzniok kellett s a főtanácsnak és Egyház-köri gyűlésnek joga volt más püspököt és esperestet választani, így az Eklezsiák és belső emberek közt is azon viszony állott fenn régen, hogy minden évben ki kellett nyilatkoztatni mind a belső embereknek: maradnak-e tovább?, mind az Eklezsiáknak: marasztalják-e, vagy nem őket?“¹

¹ Kézirat: 111. §.

Ezzel kapcsolatban jelezni kívánom, hogy a marasztalás formájában évenként megújuló püspökválasztásra nézve a következő egyházi törvényeink voltak:

I. a) Mikó szerint a világi tisztviselők akkori szokás szerint évenként bucsuzni tartozván, ez átszivárgott az egyházi életbe is. A püspökmarasztalás tehát eleinte szokáson nyugodott.

b) Az 1751. évi januárius 16.-án Kolozsvárt tartott főtanács és az ugyanazon évben június 12.-én Árkoson tartott zsinat valamelyikén szerkesztetett a „Zsinatról való Instructio“, azaz a zsinattartás ügyrendje. Ennek 11. pontjában, előzőleg az „os ecclesiae“ (közszónak) könyörgéséről rendelkezvén, ez áll:

11. Elvégezvén, a Generalis Notarius ül a templomban levő asztal mellé és ha a Superintendens akar, vagy megengedik bucsuzni s a templomból ad censuram kimenni, az atyafiak judiciumokat, visszajövéen, pronuncialja“.

E rendelkezésből nyilvánvaló, hogy a marasztalás korszakában a bucsuzás elvileg a püspökre nézve is fennállott, azonban a bucsuzás mellőzésének elhatározásáról egyúttal a marasztalás is kifejezésre jutott.

c) A püspök bucsuzása 1787-ben, a D.-Szent-Mártonban VI 16.-án tartott zsinaton lett eltörölve Lázár István hűség esküjének letétele alkalmával. Tíz évvel később, mint a papmarasztalás.

A „marasztalás“ rendszerének a kialakulására biztos adatokkal nem rendelkezvén, be kell érünk az okszerű következtetésekkel.

E czélból azt hiszem leghelyesebben járunk el, ha első sorban arra a sajátos korszellemre gondolunk; a mely a nép legalsó rétegét is áthatva gyors egymásutánban fejlesztette ki a különböző egyházakat.

Megtörtént tehát, hogy rövid időn belől az egyházközség papja, vagy a hivek más vallásra tértek át, sőt az egyes községekben a lutheranus, reformatus és unitarius vallásnak egyaránt voltak követői anélkül, hogy ezek kellően szervezve lettek volna. Egészen természetesnek találom tehát, hogy a pap ott hagyta az ekklézsiáját, ha a maga hitére megnyerni nem tudta és viszont a hivek is oly papot hivatnak magoknak, a kinek a tanítását elfogadták. Az ilyen változások fejlődhetnek azután állandó rendszerré, a mely szerint a pap és a hivek között minden évben tisztázni kellett a helyzetet, t. i. a hivek kinyilatkoztatták, hogy a papot marasztalják, vagy a pap kinyilatkoztatta, hogy nem marad. Helyesen utal Pokoly arra, hogy a protestans gyülekezetek a vallás szabad gyakorlatát biztosító törvények erejénél fogva maguk választják mindenütt a lelkészeket.¹

II. Az esperesekre nézve is elvileg kötelező volt e korszakban a bucsuzás, illetve marasztalás.

Az esperesi bucsuzás részletesen leírva az 1751. évben kelt s fennebb jelzett instructio 12. pontjában.

E szerint: . . . minden T. Esperest a Sinat előtt való partialisban cenzura alá bocsájtja magát és a judiciumot notarius és assesorok subscriptiója és pecsétjek alatt a Sinatnak reportálják a notariusok.

Ehhez a formulához a Generale Consistorium szorosán ragaszkodott. Az 1808. évi csókfalvi zsinaton hozott határozat szerint: „Megerősítettik azon rendelés, hogy a partialis székekről Esperes atyánkfiaiának hivatalaikra nézve való magaviseleteik aránt csak hiteles relatiók tétessenek ezen főconsistoriumhoz, a nélkül, hogy azok (t. i. az esperesek) a partialis által marasztalás alá hozattatnának.

E szerint az esperesek marasztalási rendszere is megszűntnek tekintendő e határozattal, habár a gyakorlatban azzal még később is találkozunk. Így az 1818. I/15-iki főtanács határozata, hogy: „.....az Esperesti esztendőnkénti megmarasztalás eltörléséről hozott Consistorialis határozás minden környékekben publicitassék“.

¹ Pokoly József: Az erdélyi Reformatus egyház története. IV. k. 110. lap. Kovács Albert ellenkező nézetet vall. Szerinte: a szabad papválasztás,

Ezzel kapcsolatban az országos törvények akként intézkednek, hogy a lelkész szabadon hirdetheti az isten igéjét „kiki a maga értelme szerint“, de a gyülekezet tetszésétől függ, hogy vajjon veszi-e azt, azaz megtartja-e az ily tanokat hirdető lelkészt.

Igy állván akkor a dolgok, teljesen magamévá teszem Pokoly ama nézetét, hogy a vallásos reformok idején az egyes egyházközségek között confessionalis kötelékek nem is állottak fenn, tehát e korszakban születhetett és született meg a papmarasztás intézménye. E felfogás helyességét támogatja az is, hogy ez a János Zsigmond alatt keletkezett törvényekkel áll a legszorosabb összefüggésben.

Nem bir e szerint semmi elfogadható alappal Kovács Albert ref. egyházjogi író ama tanítása, hogy „a reformatus egyháztól még a papmarasztás szerencsétlen intézményét is elsajátította az unitárius egyház“. ¹ Az előrebocsátott általános megjegyzések teljesen lerontják és tarthatatlanná teszik ez álláspontot és arra tanítanak, hogy az Erdélyben egymás mellett fejlődő reformatus és unitarius vallás elveit valló egyházközségek a külső körülmények hatása alatt jártak el egyformán és nem utánzási, elsajátítási hajlamból. Ennél a tételnél is rá kell mutatassak a közvéleménybe átvitt ama téves tudatra, hogy az unitarius egyházjog a reformatus egyházjog copiája volna. *Az unitarius egyház joga épp oly önálló fejlemény, mint a reformatus egyház joga. A hasonlatosság a milieu elmélet törvényein alapszik.*

A papmarasztalásra vonatkozó alábbi törvényeink is erről győznek meg, mert mindenkor egyházunk belső szükségletére vonatkoztak.

1. Ebben az irányban a Cs.-Szt.-Mártonban 1639. évi jul. hó 11.-én tartott zsinat a következő törvényt alkotta: ²

a mai értelemben nem tartozik a kalvinista alkotmány lényegéhez . . . s a magyar egyházat is csak az újabb liberalismus ajándékozta meg a szabad választás kétes értékű vivmányával. (I. kötet, 163. lap.)

¹ Kovács A.: Egyházjogtan. II. füzet, 429. l. (Bp., 1878.)

² Az egyházi törvények korszerűsége tekintetében párhuzamosan ismeretnem kellene a világi törvényhozás irányát is, azonban ez nagyon messze vezetne célomtól. Mindazonáltal nem mulaszthatom el rámutatni e helyen arra, hogy az 1653. évi III./15.-én megerősített és kiadott A. Constitutio első része a „religiókra nézendő dolgokról“ szólott, mert az I. articulus szerint: igen helyes és követésre méltó cselekedeti volt eleitől fogva ez hazának,

„A Miniszterek ha Ecclesiájokban tisztességesen marasztatnak Ecclesiajoktól, megmaradhatnak tempore suo, de ilyen conditióval: hogy ha az Ecclesianak szüksége leszen valamelyikre, akármí időben megmaradása után is libere Ecclesiajából kimehessen és az Ecclesiának kívánsága és szüksége szerint másua mehessen. Ha kinek pedig más Ecclesiába vacatio adatik, senki addig plenarii választ ne adjon a hívónak, mignem Seniorának meg nem jelenti, hogy így az Ecclesiában minden dolog ordinate, pii et prudenter legyen“.¹

A Désfalván 1661. évben április hó 7.-én tartott zsinaton:

Deliberatum. „Se minister, se Scholamester mala arte házanként való járással, ígéretekkel, vendégeskedésekkel ne attentálja a hallgatókat magához temere esatolni“.²

3. Tordán az 1738. januárius hó 10.-én tartott főtanácson ez határozatott:

„Az mely atyafiak marasztaltatnak az Ecclesiában, függőben az Ecclesia elméjét ne tartsák, hanem magok elméjét kiadják, mi szándékkal vadnak, akarnak-e megmaradni, vagy nem, hadd promovealhassák az Ecclesiák magok dolgát in tempore, másként az Disciplinában való poenában incurálnak“.

4. A kolozsvári Főtanács 1755. januárius 18.-án a következő határozatot hozta:

„Jóllehet az adámosi Ecclesiában a papmarasztalás iránt hasonlóság vagyon, mindazonáltal mivel a nagyobb rész megmarasztotta a papot, a nem marasztó fél pedig semmi okát nem adta a marasztásnak (helyesen nemmarasztásnak), a törvény kívánja, hogy a pap maradjon, azért a Sz.-Consistorium helyben hagyja“.³

hogy a közönséges jóról akarván concludálni (határozni) országos gyűlésekben, mindeneknek előtte az Istennek tiszteletire nézendő dolgokon kezdették el elmélkedéseket.

A hasonló beosztású 1669-ben kibocsátott Compilata Constitutio pedig az I. rész. I. czím 2. és 3. articulusában a templomba járásról is a marasztalás rendszerére vonatkozóan országos kötelező törvényként rendelte:

II. art: A mely paraszt ember templomot nem akarna frequentálni, hanem az isteni tiszteletet elmulatná háromszor egymásután, az olyanokat a dominus terrestris istenhez való buzgóságából — méltó mentsége nem lévén az olyan jobbágnak — verettesse kézi kalodába, hogy az által is az isteni tiszteletre szoktathassa.

III. art: A prédikátorok a patronusnak és populusnak nagyobb részének akarátja ellen az ekkleziában meg ne maradhassanak, lakhassanak, ha szintén a minor parstól marasztatnának is; hanem az esperestek kötelesek olyan helyekből kivinni és más helyekre collocálni.

¹ E helyeken az Ecclesia = összegyház; főtanács.

² Minister = pap.

³ A törvény kívánja = a fennebb idézett országos törvényt kell ez alatt érteniünk.

5. A Kaalban 1763-ban június hó 18.-án tartott zsinat azt határozta, hogy:

„Mind a pap, mind mester atyafiak igyekeznek magokat illendőképén hivataljokhoz úgy comportálni, hogy maguk negligentiája, illetlen magaviselete okot ne adjon az Ecclesiának a meg nem marasztásra, vagy más Ecclesiából ha disponáltaknak, acceptatásokra.“

6. Az 1768. évi januárius hó 18.-án Kolozsvárt tartott főtanács a következőket határozta:

„Sok időtől fogva tapasztalja mind a Consistorium, mind T. Superintendens ő kegyelme, hogy nemcsak az Ecclesiák, hanem még csak egy-két privatus ember is a consistorium ordinatiójának a pap s mester atyáinkfiai iránt magukat opponálják s számba nem vévén, mihelyt az ordinatiót helytelen tetszések ellen valónak lenni megértik, mindjárt T. Superintendens ő kegyelmét vagy maguk praesentiajokkal, vagy levelekkel molesztálják, kívánván a Generale Consistoriumnak Ordinatióját sufflaminálni.“

Tetszett azért a Generale Consistoriumnak olyan determinatiót tenni, hogy sem az Ecclesiák, annál inkább privatus emberek az ordinatio ellen szólani ne merészellenek, azt ne vellicálják és T. Superintendens ő kegyelmére recurrálván, molestiat ne szerezzenek, mely Consistoriumnak ha kik engedelmeskedni nem akarnak, T. Superintendens ő kegyelme előtt olyan választ nyernek, hogy ki-ki tartsa magát a Consistorium ordinatiójához, minthogy ő kegyelmének is facultassa nincsen, hogy a Consistorium ordinatiója ellen cselekedjék“.

Ezek az egyházi törvények a papmarasztás rendszerének kirívó hiányait szomorú képből mutatják be és ennek ellenére egyházunk a bajon radicális újítással nem igyekezett segíteni. Nem kutathatjuk ezúttal a távolabb eső okokat, de azt hisszük, hogy abban a korban a protestáns egyházakkal szemben fennforgott veszélyes helyzet nem volt alkalmas a belső organisatio kezdeményezésére.

A reformatus egyház is hasonló bajokkal küzdött és ott is csak azt látjuk, hogy 1700. évben -- a midőn a pávai egyházközség papját minden indok nélkül elbocsátotta -- a főconsistorium azt határozta, hogy „ezután a papokat akármi aprólékos és semmit sem érő vádra ki ne vethessék az ecclesiából hanem comunis inquisitio által“.

Továbbá az is határozatba ment volt a ref. egyházban, hogy a „papüldöző“ község a főconsistorium által fog megbüntetettetni s habár ezt a határozatot 1709-ben a gubernium is

megerősítette és ily módon újból kihirdetve lett, mégis nagy nehezen lehetett érvényt szerezni ennek a határozatnak.¹

Pokoly ezután a világi hatalom beavatkozását arra vezeti vissza, hogy a papmarasztás rendszere folytán az ev. ref. egyházban igen sok vacans miniszter volt különösen Háromszéken, a hol a Bethlen Gábor által 1614-ben adott privilegiumnál fogva ez az adózásra is hatással volt, nem lévén a papok kötelesek semmiféle vagyonuk után adót fizetni.

Ily viszonyok között a ref. egyház is készséggel fogadta a papmarasztás rendszerét eltörlő királyi leiratot, mert ha az egyház autonómiáját sértette is, de alkalmas volt a belső bajok orvoslására.

E helyen azonban rá kell mutassak Pokoly ama helyes tanítására, hogy a papmarasztalás rendszerének az eltörlése alkalmával az unitarius egyházat is megkérdezték.²

A következő szakasz jegyzet-rovatában szóról-szóra közlöm a mi egyházi levéltárunk földolgozatlan anyagából azokat az ismeretlen adatokat, a melyek idevonatkoznak és azok reánk vonatkozóan talán teljesebb világításba helyezik a papmarasztalás eltörlésére vonatkozó rescriptum kiadását, mint azt Pokoly tette.

Az itt jelzett adatok ugyanis hivatalos intézkedésre voltak összeszedve még a XIX. száz első évtizedeiben, tehát elég közel ahhoz az időhöz, a mikor közvetlen tapasztalatból is megörökíthető volt a tiszta való.

Pokoly ezt nem fogja kákán csomót keresésnek találni és én csupán a kérdés tisztázása okából terjeszkedtem ki ily részletesen, mert végeredményében ma már csupán a jogtörténeti fejlődés okából van a kérdésnek jelentősége. Készséggel elismerem és kiemelem, hogy más egyházak egyháztörténetirői közül senki sem foglalkozott velünk oly részletesen — bár hitelveinket illetőleg elfogultságtól ugyan nem menten —, mint ő.

És ezzel át is térek a következő korszak papválasztási rendszerének az ismertetésére.

(Folyt. következik.)

DR. TÓTH GYÖRGY.

¹ I. *Pokoly*: V. kötet. 47. lap.

² *Pokoly*: V. kötet. 47. lap. A király „a reformatus és unitarius egyháznál tudakozódván a mód után, melylyel ezen visszásságnak véget lehetne vetni, mindkét főconsistorium az ág. h. ev. egyház szokására mutatott, mely szerint a pap élethosszigan választatik“.

Néhány vonás az unitarismus történetéből.

A XVI.-dik évszáz nagy reformatorai nem mentek vissza vallásújításukkal az V.-dik százon túl. Egy évezred fölismert ékítéseit volt bátorságuk mellőzni anyaegyházuk újraépítésénél, de szemük a toledo-nicaei zsinatok kódén gyöngé volt áthatolni; vagy ha áthatolt is, a mit azon túl láttak, nem találták a nagyközönség elé valónak. Így a keresztény egyház a XVI. évszáz első felében megújult ugyan, de csak annyiban újult meg, hogy visszahelyezkedett az ezer év előtti álláspontra.

Mindez nem elégitette ki az igazság után szomjazó bátrabb lelkeket. Voltak elegen, kik átaltak az evangéliumra Luther és Kálvin ablakán keresztül tekinteni. Nem voltak hajlandók ez előimádkozók bármely szavára esküdni, ha ellenkezett az meggyőződésükkel. A bibliát nemcsak a papok, hanem a nép kezébe valónak is állíták; a szabad vizsgálódás, a lelkiismereti szabadság elveit mindennél elébb valónak vélték, figyelmök nem a zsinatok határozataira, hanem a szentkönyv örök igazságaira irányult, — e merőben új irány szülte meg a XVI. évszáz unitarismusát.

Servet volt e merész hittudósok legkitünőbbike. Belső hajlamát követve, kora fiatalságában a dominikanus szerzetbe lépett. V.-ik Károly kíséretével Olaszországban megfordulván, hamar megismernte a clerus romlottságát: szakított hát előljáróival s világi pályára tért. De a hittudományokkal akkor sem hagyott fel. A toulousei egyetemen egy latin bibliára akadván, e esodás hatású könyv ragadta meg lelkét. Ez időtől kezdve legfőbb idejét a biblia tanulmányozásának szentelte.

Servet kitünő tehetségeivel már ifjan kora legelső tudósai közé emelkedett. Mint orvos, ő a vérkeringés fölfedezője; mint természetvizsgáló, ő az összehasonlító földrajz feltalálója. A hittudományok terén sem hagyta el lángesze. Az evangéliummal